

Üzüm mənənəsi (1)

mənənəni dövrəyə alır, noxud boyda ola bilir və may fırlarıdır. Xarici mühitlə əlaqə yuxarıdakı dəşik vasitəsilə saxlanır. Yuxarıya doğru istiqamətlənmiş tüklər digər həşəratların daxil olmasının qarşısını alır.

May mənənəsi mayalanmır, fırdan bir neçə həftəyə 1200-ə qədər sarı-yaşıl oval yumurtalar qoyur. Az həssas üzüm sortlarında və pis qidalanmada bu say xeyli az ola bilər.

8-10 gündən sonra cavan mənənələr yarpağın yuxarı tərəfindəki deşikdən çıxaraq fırları tərk edir və zoğ boyunca yuxarı sürünür ki, cavan yarpaqlarda yeni fırları yaratsınlar. Belə mənənələr yarpaq forması adlanır. May fırları olan yarpaqlarla mənənələrin ikinci nəslinin yaratdığı fırlı yarpaqlar arasında həmişə firsız yarpaqlar olur. Bunlar may fırlarından əmələ gələn mənənələrin görünməsi dövrünə qədər açmış yarpaqlardır. Yarpaq mənənələrinin ikinci nəslini 7-22-ci yarpaqlarda, çox vaxt iyulun ortalarından başlayaraq, yaşıl zoğların 9-12-ci yarpağında məskunlaşır. Sonrakı üçüncü nəsil 18-20-ci yarpaqda fırları əmələ gətirir.

Əlverişli hava şəraitlərində dördüncü, hətta beşinci nəslin də əmələ gəlməsi mümkündür, beləliklə, bütün cavan yarpaqlar fırları ilə örtülür, baxmayaraq ki, qoca mənənələrin qoyduqları yumurtaların orta sayı nəsilə nəsilə azalır.

Kolların çox güclü surətdə fırları ilə örtülməsi zamanı bığcıqlar, saplaqlar və zoğların ucları deformasiyaya uğrayır. Əgər fırları yaradan may mənənələri Avropa üzüm sortlarında normal

yaşaya bilmirlərsə, bəzən yarpaq forması qonşuluqda bitən və yoluxmuş amerika sortları və hibridlərinə miqrasiya edir və onlarda fırları yaradır.

İkinci nəsilə başlayaraq, fırlarda yarpaq forması ilə yanaşı, yarpaqlarda yeni fırları yaradan daha iri kütləli mənənələr payızda meydana çıxır, onların gövdəsi güclü və xortumcuqları daha uzun olur. Dördüncü nəsilə başlayaraq belə formalar əmələ gəlir. Söhbət yarpaqlarda doğulan kök mənənələrindən gedir. Bunlar torpağa və yarpaqlara miqrasiya edərək, yaranmış yarpaq forması orada kolun kökünü tapır və orada yaşamağa davam edir. Yarpaq forması, əksinə, yarpaqlar töküləndə ölür.

**Mikayıl Xubalıyev,
özəl məsləhətçi**

**İkinci Kənd Təsərrüfatının İnkişafı və
Kreditləşdirilməsi Layihəsi**

**“Masallı Regional
Məsləhət Mərkəzinin fəaliyyəti”**

Layihə

**Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı
Nazirliyi Yanında Kənd Təsərrüfatı
Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi
tərəfindən maliyyələşdirilir.**

İcraçı: Aqro-Məsləhət Qeyri Hökumət Təşkilatı

Ünvan: Bakı, C. Cabbarlı, 40.

Tel/Faks: 4978188; 5967018.

Mənşəyi və yayılması. Keçən yüzilliyin ikinci yarısının əvvəlində fillokser Fransanın cənubuna Şimali Amerikadan gətirilmişdi. Oradan da görünməmiş sürətlə bütün Avropanın üzümçülük vilayətlərinə yayılmışdı.

Həyat tərzi və formaları. Fillokseranın həyat sikli olduqca mürəkkəbdir. Yeraltı və yerüstü formaları fərqləndirilir, ancaq elələri də vardır ki, bu formalar arasında əlaqəni təmin edir.

Kök forması. Yalnız köklərdə və yeraltı orqanlarda rast gəlinən formaya aid mənənlərin hamısı dişli və qanadsız olur. Rəngləri sarı-yaşıldan qonura qədər dəyişir, belində simmetrik yerləşmiş balaca tünd nöqtələr var. Gövdəsi enliyumurtavari formaya malikdir. Başdan qarına tərəf üzüm sorucu xortumcuq uzanır. Lupanın köməyi ilə başcığın hər tərəfində üç nöqtəvari gözcükləri görmək olar. Yumurtalardan yenicə çıxmış mənənin uzunluğu 0,35 mm-ə çatır, dörd dəfə tükünü tökmüş yaşlı fərdlərininki isə 1,35 mm-dən çox olur.

Kök forması öz buynuzcuğu ilə üzüm kolunun köklərini qida sormağ üçün deşirlər. Seliyin tərkib hissələri sayəsində saçaqlı köklərin uclarında əyilmiş, yaxud uzunlaşmış, düyünlər adlanan şişlər əmələ gəlir. Köklərin daha qoca hissələrində isə yastı, yaxud qalınlaşmış yumrular adlanan fırlar yaranır.

Mayalanmamış dişilər 4-6 həftə ərzində oval sarı yumurtalar topası qoyur. Yumurtacıqların orta ölçüsü 0,32 mm, eni isə bundan iki dəfə az

olur. Qışlamış mənənlə əlverişli şəraitlərdə 800-ə qədər, bəzən artıq, lakin sonrakı üç nəsil az yumurta qoyur. Az həssas üzüm sortlarında pis qidalanma zamanı sayları artanda yumurtaların sayı xeyli azalır. Yaşlandıqca yumurtaları qonur-yaşıl rəng alır. İnkişaf müddəti temperaturdan asılıdır və orta hesabla 8-10 gündür. Hər il kök forması adətən 5-6 nəsil verir. Artıq yayın ortasında, hər şeydən əvvəl payızda yumurtalardan xüsusilə uzunxortumcuqlu fillokser sürfələri çıxır. Onlar əksərən daha qoca və nadir hallarda cavan üzüm köklərində qidalanır və onlarda möhkəmlənir ki, qışı hərəkətsiz və xortumcuqlarını uzadaraq keçirsin. Qışlamış sürfələr kifayət qədər soyuğa davamlıdır. Onlar havalar istiləşən kimi köklərin uclarını deşməyə başlayır, dişli mənənlərə çevrilir və mayın axırından iyunun əvvəlinə kimi yumurta qoymağa başlayır. Beləliklə, söhbət cinsiyyətsiz, müstəsna olaraq torpaqda keçən həyat siklindən gedir.

Qanadlı forma. Yay ərzində və payızın əvvəlində kök mənənləri arasında daha nazik, narıncı rəngdə fərdlər görünür, onlar orta ayaq cütlərinin üstündə tünd rudiment yan qanadları ilə fərqlənir. Burada söhbət nimfalardan gedir. Bəzi üzüm sortlarında əlverişli havada və rütubətdə onlar xüsusilə çox inkişaf edirlər.

Nimfalar torpağın üstünə çıxır və dördüncü-sonuncu tükəyişmədən sonra qanadlı formaya çevrilir. Onların uzunluğu 1 mm, rəngi sarı-yaşıl (gözləri yaxşı inkişaf etmiş), xortumcuqları

uzun, həmçinin ayaqları xeyli uzun olur. İki cüt qanadlarla təchiz olunduğundan, onlar qısa məsafələrə uça bilir. Kök forması kimi, onlar da həmişə dişli cinsindən olur və az miqdarda iki ölçüdə mayalanmamış yumurtaları köhnə oduncağın yumşaq qabığında və yalnız istisna kimi yarpaqların aşağı tərəfində damarlara yaxın, yaxud tumurcuqlarda qoyurlar.

Cinsiyyət nəsli. Qanadlı formanın qoyduğu yumurtacıqların ən kiçiklərindən erkək, nisbətən irilərindən isə dişli sürfələr çıxır. Bunlar da yaşlı stadiyaya və cinsiyyət yetişkənliyinə çatana qədər dörd tükəyişmədən keçir. İntensiv-sarı erkəklərin uzunluğu 0,28 mm, açıq-sarı dişilərin uzunluğu 0,5 mm olur.

Cinsiyyət forması qanadsız və xortumsuz olur və qidalana bilmir, buna baxmayaraq, səkkiz gün, bəzən daha çox yaşayır.

Mayalanmadan sonra hər dişli ikillik, yaxud üçillik oduncağın deşiyinə bir mayalanmış yumurta qoyur. Bu, rəngi zeytun rəngindən qonur rəngə qədər dəyişən, uzunluğu 0,27 mm, eni ondan iki dəfə az olan qış yumurtasıdır.

Gələn yaz qış yumurtalarından bir ədəd qanadsız dişli mənənlə çıxır ki, buna qalloyaradan mənənlə, yaxud ulu nənə deyirlər. O, yalnız amerikan sortlu üzüm hidridlərinin həssas yarpaqlarında yaşaya bilir. Qalloyaradan (fir yaradan) forma ilk yarpaqlardan birində möhkəm oturur və yarpağın yuxarı tərəfindən sormağa başlayır. Bu yerində yarpaq əyilmiş, yaşıl, bəzən isə qırmızımtıl fir yaradır. Bu fir